DRUHOVÉ OZNAČENIE AKO SÚČASŤ VLASTNÉHO MENA ALEBO APELATÍVNA IDENTIFIKÁCIA ONYMICKÉHO OBJEKTU A DÔSLEDKY JEHO CHÁPANIA NA PÍSANIE VEĽKÝCH PÍSMEN¹

IVETA VALENTOVÁ

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava, Slovensko

VALENTOVÁ, Iveta: Class term as a part of the proper name or as an appellative identification of the onymic object and the consequences of its understanding on capitalization. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 1, pp. 57 – 79.

Abstract: According to the principles of standardization of anonyms (minor place-names) and following the rules of Slovak orthography, the appellative expressing the type of a certain object is written with a small initial letter if it is not part of the name and stands before the name. This rule generally applies to all proper names. However, in some cases this appellative is understood as part of the name and it therefore tends to be written also with a capital initial letter. The paper deals with explanation of differences between the appellative member, the appellative component of a proper name, which is part of a proper name, and the information about a proper name in the form of an appellative, which is part of the onymic content of a proper name, but which is not part of a proper name. The author explains this problem on the basis of V. Blanár's theory, which is based on the content understanding (designation) of proper names and on the interrelatedness of linguistic and onomastic status of the proper name and on the using of proper names in communication. In Czech onomastics, R. Šrámek holds similar theoretical bases.

Key words: capital letters, anonyms (minor place-names), nomen proprium, appellative, onymic content, designation, appellative member of a proper name

V príspevku sa zameriavame na problematiku identifikácie druhového označenia (genus proximum), keď vystupuje jednak ako súčasť vlastného mena (*Kysucké Nové Mesto*, *Čierny vrch*, *Brezová lúka*, *Bratislavský hrad*, *Most Slovenského národného povstania*, *Divadlo na korze*, *Kino mladých*), jednak iba ako apelatívna deskripcia, ktorá nie je súčasťou vlastného mena (mesto *Prievidza*, hrad *Betliar*, vrch *Kriváň*, les *Brezové*, divadlo *Nová scéna*, kino *Hviezda*), zo širšieho teoretického pohľadu, ktorý úzko súvisí aj so vzťahom medzi apelatívnou a propriálnou lexikou a tzv. prechodným pásmom. Identifikácia druhového označenia ako súčasť vlastného mena súvisí aj s praktickou otázkou pravopisu veľkých začiatkových písmen vo vlastných menách, preto budeme analyzovať aj túto problematiku. Sústreďíme sa na pohľad z pozície slovenskej a českej onomastiky a jej teoretických východísk, predovšet-

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0133/20 *Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe*.

kým z teórie vlastných mien Vincenta Blanára a Rudolfa Šrámk,² pretože práve syntetizujúce výsledky výskumov a odporúčania lingvistov, ktorí sa venujú onomastike, by mali byť smerodajné aj pri normalizácii ortografie veľkých začiatočných písmen vo vlastných menách. Vychádzame zo starších prác (Valentová, 2014; 2018, s. 91 – 99), ktoré rozvíjame a dopĺňame najmä o aspekt ortografie veľkých písmen v súvislosti s novým projektom zameraným na pravidlá slovenského pravopisu v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

Súčasný slovenský pravopisný pravidlá v oblasti písania veľkých písmen vo vlastných menách (*Pravidlá slovenského pravopisu*, 2013, s. 50 – 70; ďalej PSP) sú nastavené tak, že sa odlišujú vlastné mená od všeobecných apelatívnych pomenovaní. Táto zásada sa uplatňuje v najvyššej miere, lebo sa týka začiatku každého vlastného mena, ale napr. v českých pravopisných pravidlách sa neuplatňuje vo všetkých vlastných menách jednotne.³ Keďže formálno-jazyková stránka vlastných mien je nositeľom onymického obsahu (Blanár, 1996a, s. 21), vlastné meno by malo byť identifikovateľné aj veľkým začiatočným písmenom, pretože v pozícii na začiatku slova sa tak odlišuje apelatívum od propria, pri viacčlenných názvoch sa písanie druhého, resp. ďalšieho člena s malým alebo veľkým písmenom využíva na odlíšenie tried vlastných mien. Ako uviedol už Ladislav Dvořák (1993, s. 289), je prirodzené, že správne písanie veľkých písmen podľa tejto zásady predpokladá poznanie vecnej stránky vlastných mien, či teda v istých konkrétnych prípadoch o vlastné mená ide, alebo nejde. Propria sa vydeľujú od apelatív špecificky onomastickými mimojazykovými funkciami, ktoré na nižšej abstrakčnej úrovni onymického obsahu V. Blanár (1996a, s. 20) chápal ako generické a diferenčné príznaky. Subkategoriálnym príznakom na vyššej asociačnej úrovni, ktorý je charakteristický pre všetky propria, je všeobecný príznak (funkcia) [identifikácia/diferenciácia].⁴ Na vyššej abstrakčnej rovine sa oblasť propria stýka s apelatívami

² Profesorovi Rudolfovi Šrámkovi ďakujem za cenné pripomienky a doplnenia príspevku.

³ Podľa súčasných pravopisných pravidiel českého jazyka sa niektoré typy viacslovných vlastných mien píše s malým začiatočným písmenom v prvom slove vlastného mena, napr. v anojkonymách *po-břeží Koster*, *mys Dobré naděje*, *ostrov Svaté Heleny*, v urbanonymách *náměstí Krále Jiřího z Poděbrad*, *ulice Generála Píky*, *sady Míru*, *most Legií* a pod.; pri vlastných menách náboženských objektov, resp. vo všeobecnosti pri názvoch stavieb a ich častí, je napríklad písanie veľkého alebo malého začiatočného písmena v názve ponechané na pisateľovi (porov. *Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český AV ČR, Akademická příručka českého jazyka*, Pravdová – Svobodová, 2014, s. 148 – 182). V dôsledku takého pravopisu sa často súčasťou rôznych zoznamov stáva len časť vlastného mena s veľkým začiatočným písmenom (napr. *Koster*, *Dobré naděje*, *Svaté Heleny* a pod.). R. Šrámek nás upozornil na prípady z praxe, ktoré vznikli dôsledkom nejednotnosti českého pravopisu veľkých písmen vo vlastných menách, keď v pražskej mestskej štvrti Dejvice bola na *náměstí Míru* tabuľa s nápisom iba *Míru* alebo v anglickom abecednom registri sa uviedlo namiesto *Cape of Good Hope* (= *mys Dobré naděje*) iba *of Good Hope* (porov. aj Šrámek, 2020, s. 139; 2017, s. 87).

⁴ Keďže treba brať zreteľ aj na spoločenskú závažnosť, V. Blanár (1996a) túto základnú funkciu propria nazýva spoločensky podmienená identifikácia.

a súčasne sa už od nich diferencuje. Na nižších abstrakčných úrovniach onymického obsahu sú významné komponenty vlastných mien, ktoré sú príznačné len pre oblasť vlastných mien.

Pre identifikáciu vlastných mien a ich fungovania v komunikácii je rozhodujúci ich onymický, propriálny obsah, nie apelatívny obsah (pán *Kováč* nie je, resp. nemusí byť kováčom). Napríklad v názve *Námestie slobody* nie je rozhodujúci apelatívny význam slova *sloboda*, ale, vyjadrené termínom R. Šrámk, „propriálne pojmenovací motív“,⁵ ktorý vychádza z významu „sloboda“ a je s ním spojitelný prostredníctvom spoločenského, ideologického, politického, kultúrneho, resp. iného príznaku motívu, pričom „obsah“ pomenovacieho motívu nekorešponduje s pojmovým významom v celej sémantickej šírke apelatíva *sloboda*. V motíve vystupuje ako propriálne využiteľný sémantický príznak objektu, ktorý je podstatou propriálne pomenovacieho motívu. Tento príznak (nie lexikálno-sémantická stránka apelatíva *sloboda*) je zárukou individualizačnej a identifikačnej funkcie a v propriálnom pomenovacom akte je prameňom a zároveň nositeľom propriálne pomenovacieho motívu. Preto je „námestie“ iba ten práve individualizovaný objekt, ktorý je síce vyjadrený apelatívom *námestie*, ale pretože je iba jediný a práve ten jeden daný, vybraný objekt, nadobúda vlastnosť jedinečnosti, individuálnosti, a preto sa píše s veľkým začiatočným písmenom (*Námestie slobody*). Apelatívne druhové označenie objektu sa tak presunulo do propriálnej vrstvy, sféry jazyka, konkrétne označenie objektu sa stáva onymickým objektom, t. j. prostredníctvom individuálnosti propriálneho objektu dostane charakter iba „jediného objektu“. Táto individuálnosť, „jedinosť“ sa typovo zhoduje s individuálnosťou pomenovacieho motívu, a preto sa na propriálny objekt vzťahuje akt propriálneho pomenovania, v ktorom objekt je „materiálové“, „predmetové“ východisko. Označenie druhu objektu je preto súčasťou propria, hranica, začiatok propria sa začína druhovým označením objektu *Námestie...*, *Mys...*, *Ostrov...* Proprium je vždy celok so štruktúrou: propriálny objekt – propriálne pomenovací motív – jazykové spracovanie motívu, modelovo: určenie, čo sa pomenuje, čo je spoločensky nutné pomenuvať propriom → voľba propriálne pomenovacieho motívu, t. j. „podľa čoho“ → jazykové vyjadrenie, spracovanie motívu, jazykovosť propriálneho pomenovacieho aktu, t. j. „ako jazykovo“. Z apelatíva *most*, ktoré má vyjadriť nejaký vzťah, príznak k Slovenskému národnému povstaniu, sa stane *Most* a motívom je *Slovenské národné povstanie*, vlastné meno ako celok je *Most Slovenského národného povstania*, podobne napr. *Námestie slobody*, *Kostol svätého Štefana*, *Park Janka Kráľa* a i., pričom napr. *most Slovenského národného povstania* je hocikaký most, ktorý má niečo spoločné so Slovenským národným povstaním (bližšie Šrámek, 1999, 2015).

Vo všeobecnosti hlavným problémom aj v súvislosti s pravopisom veľkých začiatočných písmen vo vlastných menách je určenie hranice kategórie „vlastné meno“. Aj keď sa V. Blanár sústredil hlavne na onymické príznaky (propriálne funk-

⁵ K tomuto termínu a jeho významu pozri bližšie R. Šrámek (2007, 2016).

cie) a analýze hranice medzi apelatívami a propriami z hľadiska pravopisnej stránky sa venoval len okrajovo, na základe charakteristiky týchto funkcií vlastných mien a onymického obsahu možno vydeliť propriálnu sféru jazyka od apelatívnej a tým určiť hranicu začiatku vlastného mena a súčasne aj pravopis veľkého písmena na jeho začiatku.

Slovenská i česká teoretická onomastika venovala problematike vzťahov apelatívnej a propriálnej lexiky dostatočný priestor (porov. napr. Blanár, 1980; 1996a, s. 42 – 51; 1996b; Šrámek, 1999, s. 53 – 57; 2015 a i.). Všeobecne prijímanými dôvodmi problémov pri identifikácii, či ide o apelatívum alebo proprium, je podľa V. Blanára (1996a, s. 42 – 43) nedostatok pevných hraníc medzi týmito dvoma vrstvami slovnej zásoby, ktorý vyvolávajú v prvom rade neustále prebiehajúce procesy onymizácie a apelativizácie a povaha onymických objektov. R. Šrámek (1999, s. 53) podotkol, že nejde len o dve vrstvy slovnej zásoby, ale o dve systémovo usporiadané a fungujúce sféry jazyka – apelatívnu a propriálnu.

Na hranici medzi apelatívnu a propriálnu lexikou stoja určité druhy vlastných mien (napr. etnonymá alebo sérionymá), ale aj niektoré členy alebo komponenty proprií. Ich propriálny charakter závisí od ich platnosti v spoločenskej praxi a od ich fungovania v komunikácii ako súčasti vlastného mena. R. Šrámek (1999, s. 54; 2015) hovorí o existencii veľmi širokého „prechodového pásma“, ktorý je priestorom, v ktorom propriá získavajú status nascendi, a za rozhodujúce znaky ostrosti medzi apelatívami a propriami pokladá špecifiká kategórií „propriálny význam“ a „funkcia proprií“. V prechodnej vrstve sa nachádza skupina substantív, pri ktorých sa niektoré znaky vlastných mien a niektoré znaky apelatív dosť výrazne nepolarizovali (Blanár, 1996a, s. 42; porov. aj Šrámek, 1999, 2014). V. Blanár (1996a, s. 43 – 51) pokladal za dôležité pri určovaní, čím je príslušná lexéma viac alebo menej blízka vlastnému menu, resp. apelatívu, tieto ukazovatele:

„a) jedinečnosť každého prvotného aktu nominácie,⁶

b) spájanie lexémy s (onymickým) jedinečným pojmom a jednotlivým onymickým objektom, a teda nedostatok bezprostredného spojenia s (apelatívnym) všeobecným pojmom,

c) vlastné mená výrazne odlišuje od apelatív onymická sémantika, ktorá tvorí špecifickú zložku ich obsahovej stránky,

d) gramatické kritérium na odlišenie vlastných mien od apelatív predstavuje nedostatok všeobecného (generického) singuláru a plurálu pri vlastných menách,

e) mnohé vlastné mená sa vyznačujú osobitnou hláskovou stavbou a najmä osobitnou (propriálnou) slovotvorbou.“

⁶ V. Blanár (1996b, s. 44) za nevyhnutnú stránku nominácie pokladal prijatie a ustálenie aspoň užším spoločenským úzom, s čím by, samozrejme, bolo možné polemizovať, pretože za vlastné mená podľa nášho názoru možno pokladať aj tie, ktoré vznikli a používajú sa v rámci určitej mikrosociety, rodiny či iba dvoch osôb, príp. vlastné meno utvorila a používa iba jedna osoba.

Pre bežného používateľa v jazykovej praxi pri písaní veľkých písmen vo vlastných menách sú určite takéto teoretické východiská ťažko uchopiteľné, ale môžu ich využiť napr. jazykovedci – ortografi pri príprave pravopisných pravidiel týkajúcich sa písania veľkých písmen vo vlastných menách.

Jedným z problémov pri písaní veľkých písmen vo vlastných menách je určiť, resp. vyjasniť otázku, kedy je apelatívum označujúce druh objektu, ktoré stojí na začiatku vlastného mena, jeho súčasťou a treba ho písať s veľkým začiatočným písmenom, a kedy len stojí pred vlastným menom, nie je jeho súčasťou, je len apelatívnym prostriedkom identifikácie pomenovaného objektu, a preto sa píše s malým začiatočným písmenom predovšetkým v prípadoch, keď druhové označenie objektu i ďalšie členy vlastného mena sú zväčša v nominatívnom tvare, ide o tzv. pomenovací nominatív⁷ (napr. v logonymách, ako sú názvy kozmetických alebo kaderníckych salónov *Salón Jana*, *Salón Lucia*,⁸ ale rieka *Dunaj*, mesto *Bratislava*). Týka sa to predovšetkým chrématoným, v ktorých druhové apelatívum označuje skutočný druh pomenovaného objektu, nejde o typ, keď druhové označenia, ktoré sú súčasťou názvu, sa úplne alebo čiastočne odsémantizovali.⁹ Pri typoch chrématoným: druh chrématonyma + toponymum (*Základná škola Pezinok*, *Okresný súd Bratislava*) je príznakom propriálnosti práve lokalizačný príznak vyjadrený toponymom, ktoré však nemusí mať len tvar nominatívu (*Základná škola v Pezinku*, *Gymnázium v Modre*, *Mestský úrad v Žiline* a pod.).¹⁰ V slovných spojeniach rieka *Dunaj*, mesto *Bratislava*, vrch *Kriváň*, kino *Hornád*, časopis *Orava* druhové označenie objektu *rieka*, *mesto*, *vrch*, *kino*, *časopis* nie je súčasťou propria, nemá znak propria – individuálnosť, ktorej nositeľom je vlastné meno *Dunaj*, *Bratislava*, *Kriváň*, *Hornád*. V ústnej výpovedi alebo v texte sa druhové označenie objektu používa fakultatívne, je súčasťou vetného kontextu, nie propriálneho pomenovacieho kontextu.

Podľa dokumentu *Smernica na standardizáciu geografických názvov v znení dodatku č. 1* (čl. 4, bod 15), ktorá je v tomto ohľade v súlade s platnými pravopisnými pravidlami, sa označenia druhov objektov, ak nie sú súčasťou názvu, majú písať s malým začiatočným písmenom (napr. dolina *Nefcerka*, sedlo *Čertovica*). Toto pravidlo vo všeobecnosti platí nielen pre terénne názvy, resp. toponymá, ale aj pre ostat-

⁷ Pomenovací nominatív (napr. *dostal meno Ondrej*, mesto *Michalovce*) patrí k osobitným prípadom obsahového nominatívu (Encyklopédia jazykovedy, s. 298; porov. napr. aj Oravec – Furdík – Bajžiková, 1984, s. 46).

⁸ Príklady sú zo štúdie Jána Horeckého (1994, s. 77).

⁹ Prípady s odsémantizovanými označeniami druhových apelatív sú typické pre terénne názvy, napr. názov *Vinohrady* už neoznačuje vinicu (na tomto objekte už nie je vinohrad), ale označuje napr. lúku, názov *Kyslá lúka* pomenúva pole a pod. Vo viacslovných geografických názvoch však druhové označenie objektu zväčša nestojí na začiatku vlastného mena.

¹⁰ Tieto druhové označenia bez miesta určenia alebo dedikačného prívlastku sa nepokladajú za vlastné mená (porov. aj PSP, s. 37, pozn. č. 3), pretože bez nich strácajú príznak individuálnosti pomenovacieho motívu.

né druhy vlastných mien. V rámci všeobecných pravidiel písania veľkých písmen vo vlastných menách túto zásadu v rozšírenejšej verzii uvádzajú aj PSP (s. 52 – 53, aj v poznámke na s. 61). Podľa PSP sa druhové pomenovanie, ktoré stojí pred vlastným menom (napr. *hotel Devín*, *interhotel Slovan*, *kino Hornád*, *časopis Orava*), zväčša uvádza vtedy, ak sa to isté vlastné meno používa na označenie rozličných jedinečných skutočností, objektov (*vydavateľstvo Obzor*, *kino Obzor*, *časopis Obzor*). V jazykovej praxi sa však často takéto druhové označenia mylne chápu ako súčasť vlastného mena, preto sa napíšu s veľkým začiatočným písmenom, a to aj pri rôznych druhoch toponým. Tendencie zaraďovať takéto označenia druhu objektu, ktoré nie sú súčasťou vlastného mena, k vlastnému menu a písať ich s veľkým začiatočným písmenom môžu mať aj rôzne iné dôvody, napr. reklamné, ekonomické, administratívne, urbanistické, reprezentačné, politické či právne.

Niekedy si v tomto prípade protirečia i jazykovedné, resp. vo všeobecnosti pravopisné či kodifikačné authority. V publikácii *Praktická pravopisná príručka* (2008, s. 36)¹¹ sa v kapitole o veľkých písmenách pri názvoch mostov a tunelov uvádza príklad (*tunel*) *Branisko*, ale *Most Apollo*, hoci podobne ako pri príklade tunela ani v tomto prípade nie je dôvod druhové pomenovanie chápať ako súčasť vlastného mena. *Apollo* je vlastné meno mosta tak isto, ako *Branisko* je vlastné meno tunela a príznak individuálnosti má iba vlastné meno *Branisko*, *Apollo*. Príklady na vlastné mená baní, štôlní a šácht¹² nie sú uvedené medzi príkladmi v PSP, ale analogicky podľa uvedenej zásady a iných príkladov na s. 52 – 53 alebo v dokumente *Smernica na standardizáciu geografických názvov v znení dodatku č. 1* v čl. 4 v bode 15 by sa druhové označenia stojace pred vlastným menom mali písať s malým začiatočným písmenom, t. j. podobne ako dolina *Nefcerka*, sedlo *Čertovica* a pod., tak aj baňa *Anton*, štôlna *Braník*, šachta *Michal*. Za vlastné mená baní, štôlní a šácht by sa mali pokladať *Anton*, *Braník*, *Michal*. V *Krátkom slovníku slovenského jazyka* (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 2003, s. 58), ktorý je stále platnou kodifikačnou príručkou, sa pri hesle *baňa* uvádza okrem iných exemplifikácií aj príklad *b. [baňa] Dolina*, z čoho jasne vyplýva, že druhové označenie v týchto prípadoch nie je súčasťou názvu a píše sa s malým začiatočným písmenom. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR (ďalej ÚGKK) však reštandardizoval názvy baní, štôlní a šácht v tom zmysle, že druhové označenia, ktoré stoja pred vlastným menom baní, štôlní a šácht, sa začali chápať ako súčasť vlastného mena, a preto sa

¹¹ Nejde síce o oficiálnu kodifikačnú príručku schválenú Ministerstvom kultúry SR, ale pravopisné pravidlá a príklady v nej sa uvádzajú v súlade s platnou kodifikáciou.

¹² Myslí sa tým baňa ako druh geografického objektu, t. j. priestor pod zemou alebo na povrchu, kde sa ťaží uhlie, ruda. Názvy baní, šácht a štôlní sa zaraďujú k terénnym názvom (anonymným). Iná situácia je, samozrejme, ak je slovo *baňa* súčasťou vlastného mena, napr. chrématonyma, t. j. vlastného mena inštitúcie, závodu, podniku či firmy, napr. *Bane a huty na Slovensku* (PSP, s. 69). V tomto prípade sú slová *bane* a *huty* súčasťou vlastného mena (pozri ďalej o ambimodálnych menách). Súčasťou takéhoto chrématonyma môže byť aj toponymum, ktoré nesie lokalizačný príznak ako príznak propriálnosti.

pridali k názvom ako ich súčasť a píšu sa s veľkým začiatočným písmenom, napr. *Baňa Anton*, *Štôľňa Braník*, *Šachta Michal*, hoci takáto štandardizácia je v podstate v rozpore so zásadou uvedenou v PSP na s. 52 i v uvedenej smernici, že označenia druhov objektov, ak stoja pred názvom a nie sú jeho súčasťou, by sa mali písať s malým začiatočným písmenom. Z príkladov vyplýva, že v podstate existujú dva typy štandardizovaných podôb názvov týchto objektov schválených rozdielnymi štandardizačnými autoritami.

V jazykovej praxi sa možno stretnúť aj s inými prípadmi, keď sa označenie druhu pomenovaného objektu stojaceho pred vlastným menom pokladá za jeho súčasť, a preto sa zapisuje s veľkým začiatočným písmenom. Podľa PSP (s. 61) sa druhové označenie, ktoré stojí pred vlastným menom správnej oblasti, píše s malým začiatočným písmenom, nie je súčasť názvu (*okres Žilina*), ale napr. aj v *Štatistickom lexikóne obcí Slovenskej republiky 2011* sa píše s veľkým začiatočným písmenom. Možno síce v tabuľkách názvy okresov vnímať ako nadpisy jednotlivých položiek tabuliek, ale v zátvorkách za názvami obcí a ich častí v abecednom zozname na konci lexikónu (od s. 236), napr. *Ábelová* (*Ábelová, Okres Lučenec*) by sa už v súlade s PSP malo druhové označenie písať s malým začiatočným písmenom *Ábelová* (*Ábelová, okres Lučenec*). Odpovede z internetovej jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV ukazujú, že používatelia jazyka sa stretávajú s podobnými chybami aj pri iných názvoch, napr. *obec/Obec Tovarníky*, *hotel/Hotel Nitra*.¹³

Ak vynecháme jasné a v jazykovej praxi v podstate bezproblémové prípady, keď sa spojenie vlastného mena, ktoré už patrí do iného druhu vlastných mien,¹⁴ s druhovým označením na jeho začiatku stáva novým vlastným menom, napr. názvy filmov *Križník Potemkin*, *Grandhotel Budapešť*, názov literárneho diela *Otec Goriot* a pod. (porov. PSP, s. 53), ide o oveľa širší a všeobecnejší teoretický problém onymickej nominácie a uvedeného vzťahu apelatívnej a propriálnej lexiky.

V. Blanár (1996a, s. 29) delí tvorenie vlastných mien na primárne – tvorenie z apelatívnych zložiek (názov ulice *Na malej lúke*, meštianskeho domu *U dobrého pastiera*), a sekundárne – tvorenie onymizáciou jestvujúcich apelatív, napr. priezviská (pôvodné prímená) *Rybárik*, *Okál*, *Tichý*. Jednou z apelatívnych zložiek alebo členov vlastných mien je aj druhové označenie onymického objektu.

Z apelatívnych zložiek, komponentov sa skladajú napr. tzv. ambimodálne (obojznačné) mená (Dokulil, 1977; Blanár, 1996a, s. 43), ktoré ako také tiež stoja na okraji propriálnej sféry jazyka. K ambimodálnym menám patria pomenovania spoločenských inštitúcií, organizácií, podnikov, zariadení, ústavov, škôl, akcií, pretekov, dôležitých historických udalostí, štátnych a diplomatických aktov a zmlúv, význam-

¹³ Jazyková poradňa. S akým začiatočným písmenom sa píšu spojenia: o/Obec Tovarníky, o/Okres Topoľčany a n/Nitriansky kraj. Dostupné na: <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/8944/>. [cit. 15. 4. 2021]

¹⁴ V tomto prípade môže ísť aj o transonymizáciu, prechod vlastného mena z jedného druhu vlastných mien do iného bez formálnych, najmä slovotvorných zmien.

ných dní atď.¹⁵ V slovenskej onomastike by možno bolo vhodnejšie hovoriť o ambimodálnych menách alebo ambimodálnych názvoch¹⁶ tak, ako ich predtým rozlišoval aj Miloš D o k u l i l. V. Blanár (1996a, s. 30) ich nazýva *ambivalentné názvy*. K ambimodálnym menám by bolo možné zaradiť napríklad takmer všetky typy tzv. vetných živých osobných mien: *Kubo, čo má otca basistu; Mila, čo deti nevyviedla; Araňa, tá s dlhou sukňou; Švagre, zrúbali gang; Tuším, že prídu čoskoro*¹⁷ (Matejčík, 1987, s. 250) či vetné typy terénnych, najmä chotárnych názvov. Ide o tzv. determinované názvy s vetou, v ktorých je určujúcim členom prívlastková vedľajšia veta, a nepriame názvy, napr. *Stará maša, kde sa ruda léla; Kde Paľa sťali* (pozri napr. Majtán, 1972; 1973, s. 154; 1996, s. 26). Vetné živé osobné mená a vetné terénne názvy sú zriedkavé, pretože zložitá syntaktická štruktúra je na pomenovanie menej vhodná, pri komunikácii sú dlhé názvy neekonomické a navyše sú nesklonné, preto sa tento typ terénnych názvov neštandardizuje.¹⁸ V živých osobných menách najčastejšie tvoria funkčný člen individuálna charakteristika, napr. živé osobné meno *Araňa, tá s dlhou sukňou* má obsahový a motivačný model rodné (krstné) meno + individuálna charakteristika podľa vlastnosti (K + Ch^v).

Ambimodálne vlastné mená sú motivované lexikálnym významom jednotlivých apelatívnych zložiek, z ktorých je postavená ich slovotvorná štruktúra, a súčasne plnia základnú funkciu vlastných mien – identifikujú jednotlivé objekty daného druhu, triedy. Na rozdiel napr. od väčšiny antroponým alebo toponým jednotlivé apelatívne komponenty zväčša nestrácajú svoj lexikálny význam, ktorým poukazujú na podstatné znaky pomenúvaného objektu, napr. *Všeobecná zdravotná poisťovňa* poisťuje, ale nositeľ priezviska *Kováč* nemusí byť kováčom, *Bahnov jarok* označuje pasienok, na ktorom už nemusí byť jarok a už ani nemusí mať majiteľa s priezviskom *Bahno*. Pôvodná onymická motivácia sa pri väčšine druhov vlastných mien nevedomuje, pri ich používaní v spoločenskej komunikácii je irelevantná. Existuje však napríklad celá skupina antroponým, pri ktorej sa motivácia stále uvedomuje, t. j. je ešte stále „živá“,¹⁹ a preto ich V. Blanár (2009, s. 36) nazval *živé mená*. V. Blanár (napr. Blanár – Matejčík, 1978, s. 31) jeden z funkčných členov živých osobných

¹⁵ T. j. značná časť chrématoným (akcionýmá, faleronýmá, inštitucionýmá [ergonýmá], resp. logonýmá, dokumentonýmá, ideonýmá). K významom jednotlivých termínov pozri napr. M. Majtán (1989), J. Horecký (1994).

¹⁶ V slovenskej onomastike sa rozlišujú termíny *meno* pre vlastné meno živej bytosti (aj fiktívnej), napr. človeka, živočícha, a *názov* pre vlastné meno neživého objektu, napr. mesta, rieky, výrobku, firmy.

¹⁷ Upozorňujeme, že za živé osobné mená sa pokladajú celé vety, nie iba rodné mená *Kubo, Mila, Araňa*, preto sa tieto typy neúradných osobných mien v onomastickej literatúre nazývajú vetné.

¹⁸ Budú sa však uvádzať v rámci lexikografického spracovania apelatívnej a propriálnej lexiky slovenských terénnych názvov.

¹⁹ V súčasnosti sa význam onomastického termínu *živý* významovo posunul na „fungujúci (v komunikácii), používaný“ a zároveň „neúradný, neoficiálny“. Jeho používanie sa rozširuje najmä na sféru toponým, pričom sa nevylučuje ani relevantnosť pôvodnej onymickej motivácie, hoci nie je podmienkou.

mien nazval *apelatívny člen*. Apelatívny člen je súčasťou živého antroponyma a zachováva si svoj lexikálny význam, ale ako samotný (jediný) funkčný člen živého osobného mena nemôže byť vlastným menom. Ak by sa tak stalo, znamenalo by to, že sa zmenila jeho onymická sémantika a apelatívny člen sa prehodnotil na iný funkčný člen (najčastejšie na individuálnu charakteristiku). Napr. adjektívum *malý* môže byť apelatívnym členom, ak označuje vekové a generačné zaradenie (*Apola* – matka, *malá Apola* – dcéra). Môže sprevádzať človeka aj v dospelosti. Ak označuje vlastnosť pomenovanej osoby (nízky vzrast), stáva sa funkčným členom individuálna charakteristika (*Laco Malý*). Táto zmena obsahu sa prejaví aj graficky veľkým začiatočným písmenom.

Apelatívny člen živého osobného mena tvorí tri významové skupiny (tamže):

a) príbuzenský vzťah pomenovanej osoby (*tatko, mat', dedo...*). Často sa napr. používa v opisných modeloch živých osobných mien detí, napr. *Jara Oberta dcéra, Lojza Besedeje dieťa, Mariky Hagareje syn*;

b) vekové a generačné zaradenie, napr. *malý, mladý, mladší* vo význame „syn“, *starý* vo význame „otec“ alebo „starý otec, dedko“, *mladá* vo význame „dcéra“ (*mladá Kamča, stará Kamča, mladý Milan Vaský, starý Škrečiak*);

c) oslovenie starej osoby (*ujo, teta, pán, pani...*) a titul (*inžinier, doktor*): *tetuška Gašparovičeje, inžinier Kuneš*.

Apelatívny člen živých osobných mien sa na rozdiel od iných funkčných členov vydeľuje aj graficky malým začiatočným písmenom, ale je súčasťou pomenovacieho modelu, pretože tvorí neoddeliteľnú časť živého osobného mena, je súčasťou jeho designácie a zároveň sa vyznačuje svojou vlastnou designáciou, ktorú možno podľa sémantických príznakov charakterizovať ako nededičný člen, ustálený užším spoločenským úzom, ktorý poukazuje na mužského/ženského nositeľa, na jeho príbuzenské, spoločenské, prípadne generačné zaradenie; skupiny a), b) kvalifikujú pomenovanú osobu podľa príbuzenského vzťahu; skupina c) bez vzťahu k iným osobám (Blanár – Matejčík, 1978, s. 27, 31). Nie každé označenie príbuzenského vzťahu, vekové a generačné označenie a oslovenie staršej osoby alebo oslovenie titulom však možno chápať ako apelatívny člen živého antroponyma. Napr. označovanie príbuzných apelatívami *mama, otec, dedo* a pod. aj v spojení napr. s rodným menom alebo iným funkčným členom (*dedo Jozef, totka Račkeje*) v rámci príbuzenstva sa nechápe ako súčasť vlastného mena. Ak však je ustálený užším spoločenským úzom, ktorý predstavujú aj nepríbuzné osoby (dedinský kolektív, príp. jeho časť), stáva sa jeho súčasťou. Graficky sa zapisuje s malým začiatočným písmenom, ale stálo by za úvahu označovať ho s veľkým začiatočným písmenom aspoň v prípadoch, keď stojí na začiatku živého osobného mena (*Stará Kamča, Majster Tesár*). Ak sa niektoré iné funkčné členy živých mien napíšu s malým začiatočným písmenom, môžu vyvolať dojem, že ide o apelatívny člen. Napr. Martin O l o š t i a k (2018, s. 62) zaradil k živým menám s tzv. apelatívnym členom živé meno *Ondro traktorista*, lenže toto živé meno apelatívny člen neobsahuje. Jeho obsahový model je rodné meno a pravdepo-

dobne individuálna charakteristika podľa zamestnania (*traktorista*), ktorá by sa mala písať s veľkým začiatočným písmenom (*Ondro Traktorista*),²⁰ porov. napr. živé mená *Alino Traktorista*, *Ďula Predseda*, *Mišo Pastier* s obsahovým modelom K + Ch^z (Blanár – Matejčík, 1978, s. 178, 200, 227).

Vincent Blanár a Ján Matejčík (1978) označujú s malým začiatočným písmenom aj živé mená domov (*do/u Pučkárov*, *k Farárovi/u Farára*, *do/u Kováčov na farskom*); takisto napr. Štefan Krištof (1969, s. 74 – 78): *do Gulatých*. Ide však o samostatné proprium, preto aspoň vtedy, keď nefiguruje ako funkčný člen živého osobného mena, by ho bolo vhodné písať s veľkým začiatočným písmenom, napr. živé osobné meno *Peter od Pacalov*, ale samostatné propriá (ako druh živých mien) – mená domov²¹ *U Pacalov*, *Do Pacalov* (porov. Blanár – Matejčík, 1978, s. 127), podobne ako v predložkových terénnych názvoch (*V bahniach*, *Na Adamovie*).

Ako apelatívne členy vlastných mien by sa mohli chápať aj apelatívne komponenty ambimodálnych, resp. ambivalentných názvov. Otázne ostáva, čo by bolo možné pokladať za apelatívny člen, ktorý je súčasťou vlastného mena, v toponymách. Ako apelatívny člen nemožno hodnotiť komponent toponyma na základe toho, že sa pri ňom uvedomuje jeho lexikálny význam, pretože pôvodná motivácia lexikálnym významom motivujúceho apelatíva dnes už nemusí zodpovedať realite. Niektoré toponymá by sa mohli chápať ako ambimodálne názvy, ktoré sú zložené prevažne z apelatívnych komponentov, okrem tých častí toponým, ktoré vznikli z iných vlastných mien, napr. z antroponyma (*Abov vinohrad*, *Ábelák*) alebo z iného toponyma (*Tatry* > *Vysoké Tatry*, *Bahno* > *V Bahne*, obec *Abrahám* > pole *Abrahámske*). Potom by sme však ako apelatívne členy živých osobných mien mohli chápať aj iné funkčné členy. Napríklad aj adjektívum *koktavý* v živom osobnom mene *Koktavý Ferko*, hoci ide o funkčný člen – individuálnu charakteristiku podľa vlastnosti –, alebo živé rodinné meno *Milionári*, keďže nie je motivované priezviskom, ale apelatívom, a ich lexikálny význam a onymická motivácia sa stále uvedomujú, sú „živé“

²⁰ Niekedy sa zvyknú zapisovať s malým začiatočným písmenom niektoré prímená ako sekundárne členy antroponým v jednomennej pomenovacej sústave, pretože len na základe písomných historických prameňov sa nedá zakaždým s určitosťou potvrdiť, či už išlo o súčasť antroponyma alebo napr. len o zápis zamestnania pomenovanej osoby. Podobná situácia môže nastať aj pri výskume súčasných živých mien, keď respondent pri heuristickom výskume nevie dostatočne overiť, či určitý funkčný člen už funguje v komunikácii ako súčasť antroponyma. Ak je podozrenie, že takýto funkčný člen sa nachádza v tzv. prechodnom pásme, t. j. ešte len nadobúda status funkčného člena živého antroponyma, zvykne sa zapisovať s malým začiatočným písmenom podobne ako apelatívny člen. Zväčša sa to týka práve individuálnej charakteristiky, ktorá sa však vyznačuje inými sémantickými príznakmi ako apelatívny člen (porov. Blanár – Matejčík, 1978, s. 29 – 32).

²¹ Termín *meno domu* používali napr. V. Blanár a J. Matejčík (1978, 1983), ale slovanská terminologická príručka (Svoboda a kol., 1983, s. 270) odporúča termín *meno podľa domu*. Š. Krištof (1969, s. 72) používal termín *názov do domu*. Terminologickú nejednotnosť pravdepodobne spôsobuje fakt, že ide o špecifickú prechodnú skupinu vlastných mien medzi toponymami a antroponymami, pretože pomenúva dom, gazdovstvo aj s jeho obyvateľmi.

a pod. Otázne je, či by sa za apelatívny člen toponyma mohlo pokladať napr. iba druhové označenie objektu v názve, napr. *kras* v názve *Slovenský kras*, *republika* v názve *Slovenská republika*, *lúky* v názve *Nížné lúky* a pod.²²

V súvislosti so stanovením jednoznačnejších pravidiel na písanie veľkých a malých písmen v názvoch sa pokúsil nájsť spôsob na určenie identifikácie druhu objektu a tzv. propriálnej zložky názvu v českom jazyku napr. Martin Beneš. Podľa M. Beneša (2012, s. 169) v propriálnej zložke pomenovania nie je problém určiť, že ide o vlastné meno. Nerozlišuje však, kedy pri druhovej zložke ide len o referenčný vzťah, t. j. druhové označenie nie je súčasťou vlastného mena (*město Ostrava*), a kedy je súčasťou vlastného mena (*Severní ledový oceán*, *Orlické hory*). Tu možno namietat, či všetky časti názvov okrem druhového označenia možno nazvať propriálnymi zložkami, alebo len tie, ktoré sú depropriami, t. j. vznikli z iných proprií, napr. adjektívum *Orlické* v názve *Orlické hory*. Napríklad v názve *Severní ledový oceán* sú všetky komponenty názvu deapelatívneho pôvodu, hoci majú rozličné sémantické príznaky. Podobne v názve *Nová ulica* nemožno slovo *Nová* (podobne ako časť *Severní ledový*) označiť za propriálnu zložku, pretože tvorí rovnocennú apelatívnu zložku propria s apelatívnu zložkou *ulica* (*oceán*). Možno povedať, že ide o názvy, ktoré sú zložené z apelatívnych komponentov, pričom v celku fungujú ako vlastné meno jedinečného objektu. Každý z týchto apelatívnych komponentov sa vyznačuje určitou rozdielnou designáciou, pretože majú rozličné motivácie, ktoré R. Šrámek (1973; 1999, s. 37 – 49; pozri aj Pleskalová, 1992) zhrnul do štyroch základných obsahovo-sémantických kategórií, vymedzených otázkami I. „kde, odkiaľ“ (A); I. „kto, čo“ (B); III. „aký“ (C); IV. „čí“ (D). Tvoria vzťahový (obsahovo-motivačný) model názvu. V prípade názvu *Severní ledový oceán* jednotlivé apelatívne členy odpovedajú na otázku „kde to je?“ (motivácia polohou): *Severní*, „aké to tam je?“ (motivácia vlastnosťou): *ledový* a „čo to je?“ (motivácia druhom objektu, bezprostredné vyjadrenie druhu objektu): *oceán*; vzťahový (motivačný a obsahový) model I + III + II alebo A + C + B. Keďže tieto tri apelatíva fungujú v onymickej sémantike ako celok, vyznačujú sa určitými sémantickými príznakmi, mohli by sa všetky tri označiť za apelatívne zložky toponyma.

Podľa M. Beneša (2013, s. 269) druhové označenie s vlastným menom tvorí dvojčlennú štruktúru celku, ktorý je možné označovať ako tzv. „celek pojmenování“: „Celek pojmenování se skládá (i) z výrazu popisujícího/určujícího typ/druh pojmenovávané skutečnosti a (ii) ze samotného VJ²³, srov. *řeka⁽ⁱ⁾ Vltava⁽ⁱⁱ⁾*, *liška⁽ⁱ⁾ Bystrouška⁽ⁱⁱ⁾*, *Orlické⁽ⁱⁱ⁾ hory⁽ⁱ⁾*, *Středozemní⁽ⁱⁱⁱ⁾ moře⁽ⁱ⁾* atp.“ R. Šrámek (2015) však uviedol, že

²² Vyskytujú sa však prípady, keď sa toponymizovalo druhové pomenovanie objektu ako také, napr. *lúka* > *Lúka*, *močiar* > *Močiar*. Základnou podmienkou na to, aby sa apelatívne označenie druhu objektu propriálizovalo ako také, je, že plní svoje onymické funkcie. Aj podľa Jany Pleskalovej (1978, s. 297; pozri aj Harvalík, 2007, s. 52) ak označenie slúži používateľom na pomenovanie a identifikáciu objektu a plní príslušné onymické funkcie, potom tento výraz funguje ako vlastné meno.

²³ VJ = vlastné meno (čes. vlastní jméno).

táto štruktúra je trojčlenná: onymický objekt, onymický pomenovací motív a jazykové spracovanie motívu, t. j. utváranie na úrovni tvorby lexémy. M. Beneš (2013, s. 269) ďalej podotkol, že na základe takéhoto jeho rozlíšenia sa dajú úspešne vytvoriť všeobecné pravidlá o písaní veľkých písmen (pozn. č. 4), s čím je možné len ťažko súhlasiť, pretože podľa nášho názoru sa jednak mylne označujú za propriálne zložky apelatívne komponenty propria (napr. *středozezní* v názve *Středozezní moře*) a jednak nemôžeme súhlasiť ani s tvrdením, že by sa za vlastné mená považovali iba časti vlastných mien *Orlické, Středozezní*, príp. *Dobré naděje, Svaté Heleny, Krále Jiřího z Poděbrad*, pretože v takejto podobe strácajú základnú identifikačnú/diferenciačnú funkciu a ďalšie propriálne funkcie, ktoré totiž plnia len ako celok (*Orlické hory, mys Dobré naděje, ostrov Svaté Heleny, náměstí Krále Jiřího z Poděbrad*), aj keď sa vlastné meno na začiatku viacslovných názvov neoznačuje vo všetkých druhoch týchto názvov s veľkým začiatočným písmenom, ako napr. aj v uvedených príkladoch *mys Dobré naděje* či *náměstí Krále Jiřího z Poděbrad* a pod.

Rovnaké chápanie ako v príspevkoch M. Beneša (2012, 2013) bolo aj v *Pravidlách slovenského pravopisu* z r. 1953, v ktorých sa za vlastné meno pokladalo iba určujúce slovo v názvoch s druhovým označením, napr. *Pyrenejský polostrov* (*polostrov Pyrenejský*), *Stredozezné more*, *Stalinovo námestie* (*námestie J. V. Stalina*), *Partizánska ulica* (*ulica Partizánov*), *Slovanská cesta*, *Slávičie údolie*, a ktoré kritizoval v slovenskej jazykovede už L. D v o n ě (1958, s. 222). Zdôrazňoval, a to ešte v čase, keď sa slovenská, resp. československá onomastická teória a teória vlastných mien V. Blánara ešte len budovala, že takáto poučka je nesprávna, pretože v týchto názvoch nie sú vlastnými menami slová *Pyrenejský, Stredozezné, Partizánska* a pod., ale sú nimi celky *Stredozezné more, Partizánska ulica* a pod., a pretože v týchto názvoch je na začiatku prídavné meno, píše sa prídavné meno – pochopiteľne – s veľkým písmenom, čo však ešte neznamená, že ono samo je vlastným menom (tamže).

Niektoré terénne názvy, predovšetkým oronymá, majú síce apelatívny pôvod, vznikli propriálizáciou apelatív, ale sémantiku pôvodných apelatív si už neuvedomujeme, pretože vypadli z našej slovnej zásoby, a preto sa už nepokladajú za apelatívne členy a píšú sa aj vo viacčlenných názvoch s veľkým začiatočným písmenom, napr. slovo *magura* v názvoch *Malá Magura, Spišská Magura*. Určité apelatíva v názvoch majú zase len regionálny charakter alebo sú na okraji slovnej zásoby (napr. *debra, chríb* v názvoch *Hlboká debra, Kamenný chríb*). Predovšetkým v niektorých typoch chotárnych názvov sa bez poznania štandardizovanej podoby nedá zistiť, či súčasťou názvu je vlastné meno (*Za Vrškom, Za vrškom, Malá Kopa* i *Veľká kopa*). Problematické môžu byť aj metaforické názvy (*Kamenné mlieko, Sovie oči*). Ak by sme podľa Benešovho konceptu chceli v týchto typoch chotárnych názvov stanoviť druhovú a propriálnu zložku, predovšetkým pre bežného používateľa by nebolo jednoduché určiť, ktoré slovo v takýchto názvoch pokladať za druhové označenie a ktoré za pro-

priálnu zložku názvu, a na základe toho napísať veľké začiatkové písmená. Iná situácia je v tom prípade, ak súčasťou viacslovného názvu je iné vlastné meno, napr. názvy *Studená dolina* > *Veľká Studená dolina*, *Malá Studená dolina*.²⁴ Anonymia je s apelatívnou slovnou zásobou spojená oveľa viac ako ostatné druhy proprií, pretože nielenže využíva pri tvorení apelatívnu slovnú zásobu, ale používa aj pomenovacie postupy, ktoré sú typické pre apelatívnu slovnú zásobu (Pleskalová, 1992, s. 7). Nesídelný objekt môže mať viac názvov, podobne ako osoba má viac mien (druhov mien), ktoré majú rôzne základy, ale môžu byť aj podobné.²⁵

Kedy teda označenie druhu objektu apelatívom je iba jeho apelatívnou deskripciou, ktorá je zväčša len súčasťou syntaxe vety, a kedy je jeho apelatívnym členom alebo komponentom, ktorý tvorí súčasť vlastného mena, jeho onymickej (propriálnej) sémantiky, designácie (Blanár, 1996a, s. 32), resp. sémantiky jeho onymickej motivácie. Je totiž potrebné pri hodnotení onymického obsahu vlastných mien odlíšiť designáciu vyjadrenú onymicky kategoriálnymi príznakmi od informácií vyjadrujúcich referenčný vzťah medzi vlastným menom a pomenúvaným objektom, pričom tieto informácie môžu mať podobu apelatíva (názov zamestnania, príbuzenský vzťah, druhové označenie geografického objektu a pod.), ale aj čísla, značky (rodné číslo, číslo typu, evidenčné číslo motorového vozidla) a encyklopedického údaja (výška, hmotnosť, rozmery a pod.), ktoré sú rovnako prostriedkami identifikácie ako vlastné meno, ale netvoria jeho súčasť, člen, komponent (Majtán, 2011).

Lenka G a r a n č o v s k á (2010, s. 431; 2012) pri chrématonymách ako hlavný identifikačný atribút stanovila obsahový sémantický príznak [+ ustálenosť administratívno-právnym územím], t. j. za vlastné mená označila názvy sérií výrobkov mliekarského priemyslu podľa toho, ako sú zapísané v *Úrade priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky*. Na základe týchto zápisov potom zaradila medzi vlastné mená a písala s veľkými začiatkovými písmenami aj pomenovania typu *Acidofilné mlieko 250 ml*, *Kravský syr hrudkový neúdený*, *Smotana pochúťková 16 %*, ktoré síce značku, typ alebo sériu výrobku identifikujú, ale nie sú vlastnými menami, pretože nefungujú v onymickej sémantike. Hoci informácie o výrobku, ktoré majú k denotátu referenčný vzťah, sú súčasťou onymického obsahu (Blanár, 1996a, s. 32), platnosť vlastného mena majú iba názvy s designáciou – hierarchickým súborom špecificky onymických (generických a diferenčných) príznakov (funkcií). V pomenovaniach typu *Kyslá smotana značka BALA 10 %*, *Maslo s ¼ množstvom tuku značka BALA 100 g*, ktoré L. Garančová (2010, s. 431, 434) modelovala celé ako vlastné meno, je však podľa Milana Majtána (2011, s. 18) vlastným menom iba názov značky *Bala*. Iba jeden z príznakov (funkcií) proprií nemožno pokladať za jediný znak pro-

²⁴ Problematike pravopisu veľkých začiatkových písmen v terénnych názvoch sme sa podrobnejšie venovali v osobitnom príspevku (Valentová, 2020).

²⁵ Milan H a r v a l í k (2007, s. 51) sa napr. zamýšľal nad tým, či názvy jedného objektu, ktoré majú rozličné základy a fungujú paralelne, vôbec pokladať za vlastné mená alebo len za apelatívnu deskripciu.

priánosti jednotlivých komponentov vlastného mena, designáciu vlastného mena tvorí súbor onymických príznakov. Za relevantný ukazovateľ možno pokladať aj ich fungovanie v komunikácii, napr. Nepôjdem si kúpiť *Kyslú smotanu značky Bala 10 %*, ale kyslú smotanu značky *Bala*. V. Blanár (1996a, s. 50) ako jeden zo znakov propriálnosti síce uvádza jedinečný akt nominácie (spontánny alebo úradný), ale treba brať do úvahy aj ďalšie už uvedené klasifikačné kritériá propriálnej nominácie, ako jedinečný pojem a onymický objekt (jedinečnosť individuálna a kategoriálna), onymická sémantika (designácia) a nedostatok generického singuláru a plurálu. Podľa týchto ukazovateľov možno klasifikovať sporné typy lexikálnych prvkov a zistiť, či dané pomenovanie má propriálny charakter.

Objekt môže byť identifikovaný aj apelatívom (alebo apelatívnou deskripciou), ktoré označuje napr. aj druh objektu, ale nie je súčasťou propria, ak ide iba o referenčný vzťah (mesto *Praha*, rieka *Dunaj*, dolina *Ábelová*, jogurt *Danone* i baňa *Fortuna*). Tvorí jednu zo zložiek onymického obsahu propria, ale nie je súčasťou jeho onymickej sémantiky (designácie). Do úvahy treba brať aj klasifikačné ukazovatele propriálnej nominácie. Pri komponente alebo člene vlastného mena sa dá stanoviť určujúci a určovaný komponent. Napr. určovaným komponentom môže byť druhové označenie, určujúcim komponentom je prívlastok zhodný alebo nezhodný (*Adamovo pole*, *Staré bahno*, *Tatranský národný park*, *Slovenské národné múzeum*, *Pražský hrad*, *Ulica odbojárov*, *Ulica Jozefa Čigera Hronského*, *Chrám svätého Petra*, *Mestské divadlo P. O. Hviezdoslava*, *Galéria Ludovíta Fullu*).

Aj tu však existujú výnimky, napr. pri názvoch národných parkov (*Národný park Veľká Fatra*). Takéto typy sa zriedkavo nachádzajú aj medzi neštandardizovanými terénnymi názvami, napr. *Remíz Albert* (výš. kóta, Želiezovce, okr. Levice), *Ostrov Amerika* (pole, Šaľa), zväčša ak už druhové označenie nezodpovedá reálnemu druhu pomenovaného objektu, resp. ako druhové označenie stratilo sémantickú priezračnosť. Ďalšou výnimkou, pri ktorej sa onomastický pohľad nebral do úvahy, ako sme už uviedli, bolo odporúčanie *Názvoslovnnej komisie ÚGKK*, na základe ktorého sa v štandardizovaných názvoch baní, štôlní a šacht druhové apelatíva stojace pred názvom stali jeho súčasťou a začali sa písať s veľkým začiatočným písmenom, napr. *Baňa Fortuna*, *Baňa Rúfus*, *Šachta Mária*, *Šachta Gábor*, *Štôľňa Braník*, *Štôľňa Michal* a pod., pričom sa vôbec nerobil relevantný výskum ich fungovania v komunikácii. Typy s označením druhu objektu s malým začiatočným písmenom sa pokladajú za historické názvy, porov. napr. historický geografický názov *štôľňa Anna*, súčasný názov *Štôľňa Anna* (štôľňa v Banskej Štiavnici).²⁶ Prípady, v ktorých ide o apelatívne označenie druhu objektu typu *mesto Bratislava*, *okres Žilina*, *kino Hornád*, *časopis Obzor*, *ulica Na pažití* a i., keď toto označenie druhu má k denotátu re-

²⁶ Pozri na internetovej stránke ÚGKK vo webovej aplikácii *Mapový klient ZBGIS*. Dostupné na: https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis?bm=zbgis&z=14&c=18.405981,48.180936#/detail/ease/ow-fzIWBSy_Kk5t4maJ6. [cit. 10. 12. 2020]

ferenčný vzťah, je súčasťou onymického obsahu, ale nemá platnosť vlastného mena, resp. zložky vlastného mena (porov. Blanár, 1996a, s. 32), sa píše s malým začiatočným písmenom podľa PSP (s. 52 – 53) i podľa *Smernice na štandardizáciu geografických názvov v znení dodatku č. 1* (v čl. 4 v bode 15).

V. Blanár (1999, s. 59), vychádzajúc z obsahovej stránky onymických znakov a z komunikačného hľadiska, vyčlenil tri spôsoby, akými sa vyjadruje nadradený druhový pojem (genus proximum) a v ktorých prípadoch netvorí integrálnu zložku vlastného mena:

„a) Lexéma pomenúvajúca genus proximum tvorí integrálnu zložku názvu. Túto lexému rozvíja zhodný alebo nezhodný prívlastok: *Pekná cesta, Medická záhrada, Fajnorovo nábrežie; Ulica slobody, Kino mladých, Dom umenia*. Charakteristickým prípadom sú tu názvy s variantnými podobami: *Ulica J. Jesenského/Jesenského ulica, Ulica A. Mráza/Mrázova ulica*. Pri združených pomenovaniach v tejto skupine sú pomenovania nadradeného druhového pojmu súčasťou vlastného názvu, a preto je písanie prvého slova názvu s veľkým začiatočným písmenom odôvodnené.

b) Z komunikačného hľadiska je odlišný typ názvov: *Na bôriku, Pri starom mýte; Zahraj, Pozor; Napred; Slovenské pohľady; Za rampami, Stoka; do Struhárov*²⁷ a pod. Komunikáciu tu umožňuje situačná znalosť genus proximum alebo kontextové vyjadrenie nadradeného druhového pojmu, ktorý netvorí súčasť vlastného názvu; porov. *Krátka stará ulica Na bôriku* má zaujímavú polohu. – Náš vlčiak *Zahraj* je ostražitý strážca domu. – Do časopisu *Elán* prispeli mnohí významní básnici. – Bol si už v divadle *Za rampami*?

c) Pri názvoch, ktoré sú homonymné v rámci onymických podsystemov, resp. v pomere proprium : apelatívum, apelatívne vyjadrenie nadradeného druhového pojmu nezhodným prívlastkom umožňuje žiadanú identifikáciu, napr.: Z Kina mladých sa mládenci ponáhľali do kina *Mier*. – Mnohých zaujala súťaž medzi loďou *Orava* a loďou *Kamzík*. – Krásny hrad *Devín* postupne rekonštruujú. – Slávny film *Křížník Potemkin* som videl trikrát.“

V skupine b), c) ide o kontextovo podmienené explicitne vyjadrené genus proximum, ktoré treba písať ako všeobecné podstatné meno s malým začiatočným písmenom. V. Blanár (tamže) však dodal, že hranice medzi týmito tromi skupinami názvov nie sú pevné, ale ako objektívnu príčinu uviedol variantné skrátené podoby názvov v jazykovom úze, napr. *Gondova 2, Jesenského 5* (t. j. *ulica*), *Hodžovo 1, Staromestské 4* (t. j. *námestie*), ktoré sa začnú hodnotiť ako pomenovania skupiny b) a genus proximum *ulica, námestie* ako kontextovo podmienený apelatívny prvok.

V českej publikácii *Psaní velkých písmen v češtině* (Svobodová a kol., 2015, s. 41) sa za tzv. druhovú zložku pomenovania pokladajú napr. slová *kočka, turistický oddíl, město* v pomenovaniach, resp. skôr by sa dalo hovoriť o výpovediach <kočka

²⁷ K písaniu veľkých písmen na začiatku živých mien domov, resp. mien podľa domov pozri vyššie a pozn. č. 21.

Máša>, <turistický oddíl *Střelka*>, <město *Nová Paka*>, čo by sa dalo pochopiť ako snaha oddeliť genus proximum ako kontextové apelatívne označenie druhu onymického objektu, ktoré nie je súčasťou vlastného mena, od apelatívneho člena alebo komponentu vlastného mena. Pomenovaním sa nechápe vlastné meno alebo iba vlastné meno, ale aj vlastné meno s kontextovým apelatívnym vyjadrením druhového pojmu s referenčným vzťahom typu c) V. Blanára, pričom toto apelatívne označenie druhu sa pokladá za tzv. druhovú zložku pomenovania. Ďalej (s. 43) sa však autori pridŕžajú vyššie uvedenej koncepcie M. Beneša (2012), podľa ktorej za druhovú zložku, ktorá má k propriálnej zložke silnú, ale nie nezrušiteľnú tendenciu sa v texte vyskytovať, pokladajú napr. komponenty *hory*, *ulice*, *mys* v pomenovaniach <*Orlické hory*>, <*Školská ulice*>; <nábřeží *Kapitána Jaroše*>, <*mys Dobré naděje*>. Takže podľa tohto, hoci z hľadiska všeobecne prijímanej teórie vlastných mien tieto typy názvov tvoria proprium ako celok, ktoré sa skladá len z apelatívnych komponentov (napr. *školský*, *ulica*) alebo môže obsahovať aj iné propriá (osobné meno *Jaroš*), sa druhové označenia *hory*, *ulica*, *nábřeží*, *mys* nepokladajú za súčasť vlastného mena, v podstate sa môžu používať fakultatívne, propriami sú len časti *Orlické*, *Školská*, *Kapitána Jaroše*, *Dobré naděje*? Tento koncept pokladáme za nelogický a za snahu za každú cenu odôvodniť nevhodný status quo v pravidlách písania veľkých písmen vo viacslovných vlastných menách v češtine, v ktorých sa genus proximus píše s malým začiatočným písmenom aj na začiatku vlastného mena.

To, že iba z tzv. „propriálnej zložky“ sa tvoria jednoslovné názvy typu *Orlíčky* pre *Orlické hory*, tiež tento koncept nepodporuje, ani to, že sa tvoria variantné neúradné (živé) skrátené podoby elipsou určeného objektu typu *Orlické* (Svobodová a kol., 2015, argumenty na s. 45, resp. argumenty na s. 43 – 45). Jednak ide v prípade názvu *Orlíčky* o proces univerbizácie, ktorý je pri tvorení vlastných mien (predovšetkým toponým) bežný aj pri tvorení názvov, ktoré často fungujú ako neoficiálne komunikačné varianty štandardizovaných podôb a sú súčasťou tzv. onymickej scény vlastného mena (Blanár, 1996a, s. 26) alebo onymickej situácie (Majtán, 1996, s. 8 – 9). Mnohé najmä chotárne názvy sa často tvoria aj elipsou určeného druhu (typ *Adamcova lúka* > *Adamcová*). A jednak variantné skrátené názvy sa tvoria aj z tzv. Benešovej „druhovej zložky“, porov. *Bratislavský hrad* > *Hrad* (s tým súvisí aj problematika tzv. zástupných názvov; bližšie Valentová, 2015). Názvy *Orlické vrchy*, *Orlické*, *Orlíčky* sú každé osobitným vlastným menom jedného objektu, ide o viacnázvovosť (polyonymiu alebo onomastickú synonymiu; Majtán, 1996, s. 9) – v tomto prípade na rovine štandardizovaná podoba (*Orlické vrchy*) – neštandardizovaná podoba (*Orlické*, *Orlíčky*).

Podľa nášho názoru problém nevhodného písania veľkých písmen vo vlastných menách v češtine vyplýva teda predovšetkým z toho, že sa nerešpektujú všeobecne prijímané východiská onomastickej teórie, ktoré sú v českej onomastike prezentované predovšetkým v prácach R. Šrámk a v slovenskej onomastike práve v prácach V. Blanára. Návrhy spôsobov písania veľkých písmen v češtine v publikácii *Psaní*

velkých písmen v češtině (Svobodová a kol., 2015) podľa nášho názoru dostatočne nerešpektujú význam, obsah (designáciu) a funkciu vlastných mien, ale predovšetkým propriálne pomenovací akt a jeho zložky propriálny objekt a propriálny pomenovací motív (onymická motivácia). Podľa východísk onomastickej teórie cieľom výberu týchto zložiek je jazykovými prostriedkami zaistiť v komunikácii individualizačnú funkciu. Podstatnou špecifickou vlastnosťou vlastných mien je jednota onymického objektu, onymického pomenovacieho motívu a jazykového spracovania. Ak jeden z nich chýba, nevytvorí sa propriálny význam, ale tieto tri elementy sú iba apelatívami, resp. apelatívnou deskripciou. R. Šrámek²⁸ uviedol príklad: jediný objekt *země*, motív *královna Maud* + príznak nezameniteľnej jedinečnosti (= propriálny príznak) = proprium, honorifikačné vlastné meno, ktoré identifikuje jediné miesto na svete (= propriálny význam) s názvom *Země královny Maud*, ale ak sa jedinečnosť, individuálnosť nezohľadní, vznikne výraz *země královny Maud*, čo je apelatívne vyjadrenie posesívneho vzťahu, ktorý je rovnaký ako vo výpovedi v *knihovně královny Maud je plno starých knih*. Preto je *Most Slovenského národného povstania* vlastné meno, ale *most Slovenského národného povstania* je iba apelatívne vyjadrenie toho, že most má niečo spoločné so Slovenským národným povstaním. Podľa R. Šrámka (2020, s. 139) urbanonymum *Most Leoše Štorky* (nie *most...*) v Ostrave je vlastné meno individualizovaného objektu s honorifikačným motívom, ale *most Leoše Štorky* by bolo apelatívnym pomenovaním posesívneho vzťahu osoby k mostu. „Je-li objekt ‚most‘ přehodnocen v objekt onymický, není apelativní sémantická substance ‚jakýkoli most‘ (‚každá stavba mající funkci mostu‘) modifikována jen v ‚jeden most v řadě mostů jiných‘, ale je rozšířena o příznak nezaměnitelné individualnosti ‚ten a ten most, konkrétní a žádný jiný most‘, což je základní příznak propriality. Tím se ‚jen jeden určitý most‘ stává objektem propriálním, a tím zároveň prvkem propriální sféry jazyka. Jeho vlastní jméno funkčně identifikuje konkrétní jednotlivinu, nikoli jakoukoli jednu jednotlivinu z množiny ‚most‘. Tento rozdíl je podstatou hranice apelativních a propriálních objektů i apelativ a proprií“ (tamže). Iná situácia je pri názvoch typu *Apollo*, *Bratislava*, *Danone*, v ktorých apelatíva *most*, *mesto*, *jogurt* (*most Apollo*, *mesto Bratislava*, *jogurt Danone*) sú iba apelatívnou deskripciou, druhovým pomenovaním, ktoré bližšie vymedzuje pomenovaný objekt.

Podľa R. Šrámka (2017, s. 87) neonomastické chápanie viedlo k nejednotnosti v českej pravopisnej kodifikácii: urbanonymum *ulice (náměstí, sad) P. Bezruče* – hodononymum *Stezka P. Bezruče*, inštituciononymum *Divadlo (Památník) Petra Bezruče, nám. Karla IV. – Vyhlídka Karla IV.*, pričom rôznorodosť objektov nepokladá za rozhodujúcu, pretože vždy ide o propriálny objekt. Nerešpektovanie všeobecných teoretických zásad onomastiky v pravidlách písania veľkých písmen v češtine viedlo aj

²⁸ Uvedené názory a príklady sú prevzaté z téz prednášky R. Šrámka *Pravopis vlastních jmen – interpretace onomastická*. Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/sjs_pozvanka7.html. [cit. 10. 12. 2020]. Tieto názory sú v súlade s argumentáciou uvedenou vyššie, ktorá vychádza z teórie vlastných mien V. Blanára.

podľa nášho názoru k dualite, ktorá môže byť pre bežného používateľa jazyka pri písaní veľkých písmen vo vlastných menách mätúca. Inštitucionymám a urbanonymám je nadradená spoločenská funkcia, t. j. individualizácia (porov. aj Šrámek, 1999), ktorá je hlavným znakom všetkých proprií. Pri aktualizácii slovenských pravopisných pravidiel sa v *Pravidlách slovenského pravopisu* z r. 1991 a v ich ďalších novších vydaniach vďaka onomastickým teoretickým východiskám V. Blanára a M. Majtána pri koncipovaní kapitoly o veľkých písmenách vo vlastných menách bral ohľad na zosúladienie veľkých písmen vlastných mien s uvedenými poznatkami. Ako uviedol L. Dvonč (1991, s. 292), kritický rozbor prípadov, kde sa za vlastné meno pokladal len nezhodný prívlastok v genitíve v type názvov *ulica Partizánov*, *ulica Mieru*, *sad Slobody*, ukázal, že vlastným menom je celé spojenie určeného výrazu s určujúcim, a preto sa zaviedlo veľké písmeno na začiatku celého spojenia ako vlastného mena, napr. *Ulica mieru*, *Sad slobody* (rovnako ako *Závod mieru*, *Rad slobody*, *Deň republiky* atď.).

Rozdiely medzi apelatívnym členom viacslovného propria, ktorý označuje druh objektu, stojí na začiatku názvu a spoločne s genitívnym prívlastkom tvorí proprium ako celok, a apelatívnym označením druhu objektu, ktorý netvorí súčasť vlastného mena, ale má k nemu referenčný vzťah, bližšie analyzoval aj R. Šrámek. Z pohľadu R. Šrámk (2015, s. 52 – 53) štruktúra spojení *řeka Dunaj*, *hora Sněžka*, *hotel Praha*, *teta Anna*, *přítel Milan*, *pivo Kozel*, *sýr Matador* (typ c) V. Blanára je so štruktúrami proprií typov *Divadlo Petra Bezruče*, *Mys Dobré naděje*, *Náměstí Svobody* iba zdanlivá, je medzi nimi niekoľko rozdielov:

„a) Spojení *řeka Dunaj*, *pivo Kozel*, *rychlík Radhošť* atd. nejsou jako celek vlastní jména a nevytvářejí propriální pojmenování, nýbrž vznikají ve výpovědi syntaktickým přiřazením již hotového propria k apelativu. A proto zaujímá proprium podobu i syntaktickou pozici nominativu jmenovacího (Daneš, 1949; Pravdová – Svobodová, 2014, s. 251 – 252; Štícha a kol., 2013, s. 727 – 728) a ten je součástí syntaktické výstavby textu. Celek *řeka Dunaj* atd. není výsledkem propriálně pojmenovacího procesu, proto není součástí propriální sféry jazyka, nepodléhá standardizaci, neplatí pro něho příznak oficiálnosti a neoficiálnosti atd.

b) Apelativa *řeka*, *pivo*, *rychlík* atd. jsou lexikálně sémanticky plnovýznamová a pojmenovávají celou třídu objektů téhož druhu. Nejsou opatřena příznakem propriální individualizace, jak je tomu u typu *Divadlo Petra Bezruče*. Proto vystupují slova *Dunaj*, *Matador* ve větách *jeli jsme lodí po řece Dunaj*, *jedl jsem sýr Matador* už jako hotová propria transponovaná do syntaktických vztahů a zúčastňují se predikace. Neprobíhá však akt nominace, který je nejobecnější typologickou vlastností propriální sféry jazyka. Propria pojmenovávají objekt jakoby zvnějšku: *jeli jsme po řece*, která se jmenuje *Dunaj*. V situačním kontextu lze *Dunaj* vynechat: *jedeme po řece*. Vynechá-li se *řeka* (*jeli jsme po Dunaji*), je však slovo *Dunaj* užito jako vlastní jméno, je konkrétní, aktuální realizací výsledku pojmenovacího procesu, jehož inherentní součástí je vazba k individualizovanému objektu „řeka ta a ta“ a jednoznačně

lokalizuje informáciu tam, kde tečie Dunaj (nikoli Labe alebo Odra). Ve jménech typu *Divadlo Petra Bezruče* se vynecháním genitivu propria však destruuje struktura (pojmenovací model) propria a věta *půjdeme do divadla* je apelativní výpovědí, jejíž význam je dán znalostí mimojazykového kontextu. Vynecháním apelativní části *divadlo* se rovněž destruuje struktura propria, avšak výsledkem je tzv. komunikační varianta propria (např. *půjdeme k Bezručům, u Bezruče/v Bezručovi dnes nehrají*). V živém úzu plně supluje funkce strukturně úplného propria.

c) Potřebě pojmenovat nějaký objekt jako jednotlivinu může sloužit i model s proprii na prvním místě: buď ‚proprium + proprium‘ (*Zbrojovka Brno, Škoda Plzeň*), nebo ‚proprium + apelativum‘ (*Česká pojišťovna cup, Sazka aréna*) apod. Je to typický jev současné chrématonymie (Gałkowski, 2011). Jak přesvědčivě ukázala Tušková (2011, 2012), propriální elementy procházejí transonymizačním procesem, při kterém se zužuje jejich propriální význam: ve jméne sportovního klubu *Zbrojovka Brno* jméno továrny *Zbrojovka* pozbývá „onosémy“ ‚zbrojní továrna‘, ‚rozlehlý komplex budov ležící v Brně tam a tam‘ a *Brno* prvky propriálního významu ‚největší město na Moravě‘, ‚centrum průmyslu, kultury, vysokých škol‘ atd., ale redukuje se na jeden, totiž lokalizační znak ‚ležící v Brně‘. Podobně *Česká pojišťovna cup* = pohárová soutěž sponzorovaná „chrématonymickým objektem“ *Česká pojišťovna*. Pojmenovací procesy tohoto druhu jsou v dnešní chrématonymii velmi produktivní“ (Šrámek, 2015, s. 52 – 53).

Pri riešení všeobecnejšieho problému povahy prítomnosti apelatíva v proprii môže byť podľa R. Šrámka²⁹ využiteľný aj argument prekladateľnosti. Proprium by sa nemalo prekladať, napr. *stretneme sa na Námestí slobody* = nem. *wir treffen uns am Námestie slobody*, nie *am Freiheitsplatz*. Vo vete *Wanderweg auf den Berg Chopok* „chodník na Chopok“ nie je *Berg* (= vrch, hora) súčasťou názvu tohto vrchu, ale apelatívum „na horu Chopok“, nie „na Horu Chopok“.

Na záver: Cieľom nášho príspevku bolo predovšetkým poukázať na možnosti využitia teoretickej onomastiky, ktoré sme prezentovali prostredníctvom teoretických východísk významných nestorov slovenskej a českej onomastiky Vincenta Blanára a Rudolfa Šrámka, aj pri kodifikovaní pravopisu veľkých začiatkových písmen pri vlastných menách. Každý druh vlastného mena je potrebné posudzovať osobitne, zistiť, aké je jeho fungovanie v komunikácii, v onymickej sémantike a aká je jeho onymická platnosť (hodnota, model) v príslušnej onymickej sústave. Pri názvoch baní, štôlní a šácht sa prikláňame k pôvodnému pravopisu (baňa *Dolina*, štôľňa *Anton*), pričom druhové označenia v týchto názvoch nechápeme ako súčasť vlastného mena, ale zaraďujeme ich do skupiny c) V. Blanára (1999, s. 59), resp. do skupiny a) R. Šrámka (2015, s. 52), hoci sa už preštandardizovali. Domnievame sa, že o sporných problémoch, ktoré sa týkajú pravopisu zemepisných názvov, by nemali rozhodovať členovia *Názvoslovnjej komisie ÚGKK* hlasovaním, pretože väčšina z nich nie

²⁹ Na základe osobnej konzultácie.

sú jazykovedci, ale mali by sa predkladať pravopisnej komisii Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

Označenia druhov objektov, ktoré nie sú súčasťou propria, ak ide iba o referenčný vzťah a nemajú príznak propriálnej individualizácie, odporúčame naďalej písať s malým začiatočným písmenom pri všetkých toponymách, napr. mesto *Nitra*, rieka *Nitra*, most *Apollo*, štôľňa *Anna*, ale aj pri chrématonymách, napr. hotel *Nitra*, jogurt *Danone* či smotana *Bala*. Možno však pripustiť výnimky, napr. keď sa spojenie vlastného mena s druhovým označením stáva novým vlastným menom, ktoré už patrí do iného druhu vlastných mien, napr. filmy *Krížnik Potemkin*, *Grandhotel Budapest*, román *Otec Goriot* alebo pri názvoch štátov typu *Spolková republika Nemecko* či chránených oblastí a národných parkov typu *Národný park Veľká Fatra* alebo názov poľa *Ostrov Amerika*. V súlade s onomastickými východiskami by bolo vhodné prihliadať na komunikačné hľadisko, spoločenskú potrebu, akt nominácie, onymickú sémantiku a na vzťah určujúceho a určovaného, hoci aj vtedy, keď ide o druhové označenie vlastného mena, kde z lingvistického hľadiska druhové označenie a vlastné meno sú substantíva v tvare nominatívu, pričom zo syntaktického hľadiska tiež ide o druh nezhodného prívlastku. Netreba však zabúdať ani na onomastický status vlastného mena, na ktorý vo svojich prácach poukazoval V. Blanár, alebo, povedané slovami R. Šrámk (2015, s. 53): „Specifika kategórií ‚propriální význam‘ a ‚funkce proprii‘ jsou rozhodujícími znaky ostrosti hranice mezi apelativy a proprii. Apelativní sféra jazyka predikuje, propriální sféra nominuje, a to specifickým způsobem. To má zásadní význam pro interpretaci účasti kategorie ‚onymický objekt‘ na propriálně pojmenovacím procesu a také na pravopisu proprii, zvl. urbanonym a chrématonym.“

Bibliografia

BENEŠ, Martin: Psaní velkých písmen v tzv. druhové složce pojmenování. In: Naše řeč, 2012, roč. 95, č. 4, s. 169 – 180.

BENEŠ, Martin: Psaní velkých písmen v současné češtině. In: Jazyk a diskurz v kultúrnem a politickom kontexte. Eds. S. Ondrejovič – J. Vrábl'ová – A. Krausová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2013, s. 268 – 274.

DANEŠ, František: Nominativ jmenovací. In: Naše řeč, 1949, roč. 33, č. 1, s. 54 – 57.

BLANÁR, Vincent: Apelatívna a propriálna sémantika. In: Jazykovedný časopis, 1980, roč. 31, č. 1, s. 3 – 13.

BLANÁR, Vincent: Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii.) Bratislava: Veda 1996a. 250 s.

BLANÁR, Vincent: Medzi apelatívom a vlastným menom. In: 12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár Onomastika a škola. Prešov 25. – 26. 10. 1995. Zborník referátov. Zost. M. Majtán – F. Ruščák. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove 1996b, s. 13 – 21.

BLANÁR, Vincent: Niekoľko myšlienok o Pravidlách (a pravidlách) slovenského pravopisu. In: *Slavica Slovaca*, 1999, roč. 34, č. 1, s. 52 – 63.

BLANÁR, Vincent: Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky. *Proper Names in the Light of Theoretical Onomastics*. Martin: Matica slovenská 2009. 160 s.

BLANÁR, Vincent – MATEJČÍK, Ján: Živé mená na strednom Slovensku. 1. 1. Designácia osobného mena. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978. 416 s.

BLANÁR, Vincent – MATEJČÍK, Ján: Živé mená na strednom Slovensku. 1. 2. Distribúcia obsahových modelov. Martin: Osveta 1983. 647 s.

DOKULIL, Miloš: Status tzv. vlastných názvů. In: *Slovo a slovesnosť*, 1977, roč. 38, č. 4, s. 311 – 319.

DVONČ, Ladislav: Zásady písania veľkých písmen vo vlastných menách. In: *Slovenská reč*, 1958, roč. 23, č. 4, s. 222 – 229.

DVONČ, Ladislav: O písaní veľkých písmen vo viacslovných zemepisných názvoch. In: *Kultúra slova*, 1993, roč. 27, č. 9 – 10, s. 288 – 293.

Encyklopédia jazykovedy. Zost. J. Mistrík. Bratislava: Obzor 1993. 516 s.

GAŁKOWSKI, Artur: Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2011. 388 s.

GARANČOVSKÁ, Lenka: Chrématonymá mliekarenského priemyslu na Slovensku. In: *Lexika slovenskej onymie. Zborník materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie* (Trnava 12. – 14. 9. 2007). Zost. J. Hladký – I. Valentová. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity – Veda 2010, s. 427 – 436.

GARANČOVSKÁ, Lenka: Status pragmatoným – chaos alebo systém? In: *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. Zborník referátov z 18. slovenskej onomastickej konferencie* (Prešov 12. – 14. 9. 2011). Ed. M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2012, s. 280 – 289.

HARVALÍK, Milan: K přechodům mezi apelativní a propriální sférou jazyka. In: *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*. Zost. M. Považaj – P. Žigo. Bratislava: Veda – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2007, s. 49 – 54.

HORECKÝ, Ján: Logonomastika ako onomastická disciplína. In: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. 11. slovenská onomastická konferencia*. Nitra 19. – 20. 5. 1994. Zborník referátov. Zost. E. Krošláková. Bratislava – Nitra: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická v Nitre 1994, s. 76 – 78.

Internetová jazyková príručka Ústavu pro jazyk český AV ČR. Dostupná na: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>. [cit. 10. 12. 2020]

Jazyková poradňa. S akým začiatočným písmenom sa píšú spojenia: o/Obec Tovarníky, o/Okres Topoľčany a n/Nitriansky kraj. Dostupné na: <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/8944/>. [cit. 15. 4. 2021]

KAČALA, Ján – PISÁRČIKOVÁ, Mária – POVAŽAJ, Matej (eds.): *Krátky slovník slovenského jazyka*. 4., doplnené a upravené vydanie. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2003. 985 s.

KRIŠTOF, Štefan: *Osobné mená bývalej Tekovskej stolice*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969. 308 s.

MAJTÁN, Milan: Chotárne názvy vetného typu. In: Slovenská reč, 1972, roč. 37, s. 140 – 143.

MAJTÁN, Milan: Štruktúrne typy slovenských chotárnych názvov. In: 4. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9. – 10. novembra 1971. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1973, s. 147 – 160.

MAJTÁN, Milan: Vývin priezvisk na Slovensku. In: Slovenská reč, 1994, roč. 59, č. 1, s. 30 – 37.

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda 1996. 192 s.

MAJTÁN, Milan: Prostriedky identifikácie. In: Život medzi apelatívami a propriami. Zborník venovaný Dr. h. c. prof. PhDr. Vincentovi Blanárovi, DrSc., k deväťdesiatym narodeninám. Jazykovedné štúdie. 29. Bratislava: Veda 2011, s. 15 – 19.

MATEJČÍK, Ján: Apelatíva v živých osobných menách. In: Zborník referátov z 9. slovenskej onomastickej konferencie (26. – 28. 6. 1985 Nitra). Zost. M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1987, s. 245 – 251.

OLOŠTIAK, Martin: Onymická a deonymická nominácia. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2018. 202 s.

ORAVEC, Ján – BAJZÍKOVÁ, Eugénia – FURDÍK, Juraj: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 232 s.

PLESKALOVÁ, Jana: K hranici medzi apelativy a proprii (na materiálu pomístních jmen). In: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 1978, roč. 19, č. 3 – 4, s. 296 – 300.

PLESKALOVÁ, Jana: Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku. Jinočany: H&H 1992. 151 s.

Praktická pravopisná príručka. Sprac. I. Ripka – M. Imrichová – J. Skladaná. Bratislava: Ottovo nakladateľstvo 2008. 752 s.

PRAVDOVÁ, Markéta – SVOBODOVÁ, Ivana (eds.): Akademická příručka českého jazyka. Praha: Academia 2014. 533 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným a gramatickým slovníčkom. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1953 (dotlač 1954, zred. vyd. 1957). 408 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 4. vyd. Bratislava: Veda 2013. 590 s.

Smernica na štandardizáciu geografických názvov v znení dodatku č. 1. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2015. 26 s. Dostupná na: http://www.skgeodesy.sk/files/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovnia/dokumenty/k-cinnosti/smernica_s_dodatkom.pdf. [cit. 10. 12. 2020]

SVOBODA, Jan a kol.: Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite 1983. 412 s.

SVOBODOVÁ, Ivana a kol.: Psaní velkých písmen v češtině. Praha: Academia 2015. 352 s.

ŠRÁMEK, Rudolf: Toponymické modely a toponymický systém. In: Zborník materiálov zo 4. slovenskej onomastickej konferencie. Zost. M. Majtán. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1973, s. 135 – 145.

ŠRÁMEK, Rudolf: Úvod do obecné onomastiky. Brno: Masarykova univerzita 1999. 191 s. + mapové prílohy.

ŠRÁMEK, Rudolf: Etymon, pojmenovací motiv a význam vlastních jmen. In: Jeziko-slovní zapiski 2007, roč. 13, č. 1 – 2, s. 459 – 469; publikované tiež In: Rudolf Šrámek:

Labyrintem vlastních jmen a nářečí. Studie osobností brněnské lingvistiky. VI. Eds. J. Dvořák – P. Malčík. Brno: Host 2016, s. 127 – 136.

ŠRÁMEK, Rudolf: Propriální sféra jazyka a hranice vlastních jmen. In: 19. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 28. – 30. apríla 2014). Zborník referátov venovaný PhDr. Milanovi Majtánovi, DrSc., k osemdesiatym narodeninám. Ed. I. Valentová. Bratislava: Veda 2015, s. 46 – 54.

ŠRÁMEK, Rudolf: Propriální sféra jazyka a propriální prostor spoločnosti. In: Jazyk a jazykoveda v súvislostiach. Eds. O. Orgoňová – A. Bohunická – G. Múcsková – Z. Popovičová Sedláčková. Bratislava: Univerzita Komenského 2017, s. 82 – 91.

ŠRÁMEK, Rudolf: Model obecného konceptu a struktury funkční onomastiky. In: Ze studiów nad nazwami własnymi. Eds. A. Siwec – I. Domaciuk-Czarny – M. Kojder. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej 2020, s. 131 – 150.

ŠTÍCHA, František a kol.: Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia 2013. 974 s.

Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 2011. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky 2014. 336 s.

TUŠKOVÁ, Jana: Transonymizace a chrématonyma. In: Chrematonimia jako fenomen współczesności. Red. M. Biolik – J. Duma. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2011, s. 485 – 491.

TUŠKOVÁ, Jana: Transonymizace oikonym a její projevy v morfologické rovině. In: Acta onomastica, 2012, roč. LIII, s. 323 – 333.

VALENTOVÁ, Iveta: Čo je nové v Akadémii/akadémii? K zástupnosti skrátených názvov a ich ortografii. In: Slovenská reč, 2015, roč. 80, č. 3 – 4, s. 210 – 218.

VALENTOVÁ, Iveta: Apelatívny člen, apelatívny komponent propria a informácia o propriu v podobe apelatíva. In: Vlastní jména v textech a kontextech. Eds. E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková. Brno: Masarykova univerzita 2014, s. 40 – 46.

VALENTOVÁ, Iveta: Lexika slovenských terénnych názvov. (Konceptia lexikografického spracovania.) Bratislava: Slovak Academic Press 2018. 220 s. Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/pub_lstn.html.

VALENTOVÁ, Iveta: Problematika písania veľkých písmen v toponymách v slovenčine. In: Slovenská reč, 2020, roč. 85, č. 2, s. 162 – 190.